

[Transcript] Dagens Eko / Invasiva djuren som tar över svenska kuster

Sara, hur känns det att trampa på ett stilla havsostron?

De är vassa som rakblad, nästan. Det är som att trampa på en glasbit.

Det är många badare på Västkusten som har skurit sig ganska ordentligt- och en del behöver till och med sys i Fortsullorna.

Det här är dagens eco, Milena Nordlund.

Idag är det invasiva djuren som tar av sig.

Det är den 19 maj 2022.

Tidigt på morgonen styr en motorbåte ut från land vid Österviks udden i Jävlebukten.

Tre personer om bord från Länsstyrelsen i Jämsborg.

De försöker hålla koll på en invasiv fisk som sprider sig snabbt i Östersjön.

Alla är mörkt.

De försöker hålla koll på en invasiv fisk som sprider sig snabbt i Östersjön.

Den lever på botten, är lite grov och har stora fenor och kraftiga käkar.

Det är två år sedan de upptäckte att den kommit hit.

Då, om de fick upp 10-20 fiskar vid ett tillfälle, tyckte de att det var mycket.

Men den här morgonen är det något helt annat.

Det är så mycket fisk i nätet och rysserna att de får hjälpas åt för att få upp dem.

946 fiskar vid ett enda tillfälle.

Det är ett extremt fyn i våra vatten.

Och i år är de ännu fler de svartmunnade smörbultarna som fiskern heter.

De har fått upp 10 000 fiskar hittills i sommar.

Gäst är Sara Sälström, reporter på Sveriges Radios vetenskapsredaktion.

Det finns ju många invasiva arter på land också.

Men idag fokuserar vi på dem i vattnet som det är extra svårt att hålla koll på.

Så Sara, hur kom den här fisken egentligen hit?

Den åkte båt.

Fartyg tar in balastvatten när de åker.

Då följer olika organismer som finns i det här vattnet såklart med fartyget.

Så det var nog så att den fick en sorts ofrivillig till Östersjön på 1990-talet redan.

Sen såg man den första gången i Sverige, 2008. Det var utanför Karlskrona.

Förmodligen hade den då kommit från Gdansktrakten i Polen.

Stort huvud och ögon som sitter lite på toppen som en groda.

Och sen dess har den fortsatt sprida sig bara.

Skåne, ända upp till Örnsköldsvikstrakten Husum.

Man har också sett den på Västkusten utanför Göteborg.

Så fiskarna får hjälp av båttrafiken och transporteras korset tvärs över jorden då på något sätt?

Ja, fast det är ju inte då med förlit.

Hälst vill man inte att det här ska hända eftersom det blir så stora problem med invasiva arter.

Man kan ha filter, till exempel filtrera vattnet.

Det finns metoder med uvisst rollning. Det blir som att man steriliserar vattnet.

Det är bara det att det kräver ganska mycket energi.

Så det finns massa metoder, men som vi kan då se uppenbarligen så funkar de inte helt.

Eller så kanske man inte använder dem fullt ut.

Och någonstans så finns ju då den här fiskens svartmörnadsmörbult från början, naturligt så att

säga.

Vad hör en hemma?

Svarta havet och kastbiska havet där lite österut omkring.

Och även i flodsystemen där.

Och det som är intressant är att det är också sådant brekt halvsalt vatten som vi har här i Östersjön.

Så man kan verkligen förstå att den känner sig ganska hemma när den kommer hit ändå.

Är utanför Furviks kust har man under det senaste dryg året fiskat upp den här invasiva fisken.

Svartmörnad smörbult.

Och den hotar att allvarligt skada ekosystemen i våra vatten.

Men varför ska vi oroas för en dag? Vad ställer den till med?

Den konkurrerar väldigt mycket med andra fiskar.

Den svartmörnadesmörbulten lever mot botten till.

Och där kan den konkurrera ut skrubbskädda som är vår vanligaste plattfisk.

Det är också så att den gärna mumsar i sig rom, alltså ägg från andra fiskar.

Och det är ju verkligen inte bra, det är ju ett mycket effektivt sätt att minska ett bestånd att äta upp äggen.

Och då tror man eftersom den går upp i floder och så där också att den skulle kunna äta upp lax och forell rom.

Sen är de också ganska... De är inte så jättetrevliga att ha som fiskgrannar.

Ganska aggressiva att jaga bort eller skrämja bort andra fiskar från sina revir.

En tuff liten fisk.

Verkligen och dessutom har den nästan en superkraft som är väldigt effektiv om man ska vara en invasiv art.

Och det är att den är ganska tålig mot både söt och saltvatten.

Annars brukar det vara så att man är omtingen en söt vattensfisk eller också en salt vattensfisk.

Och börjar man byta det mellan, det blir som ett hinder. Det går inte man mår dåligt.

Men den här, den bara tycker jag kan vara lite söt, kan vara lite salt, jag trivs ändå.

Det låter ju som att den är som jord för att sprida sig, men har den tagit över våra vatten för gott nu då den här fisken?

Alltså det där är ju någonting som man då just i jävle har behövt fundera på nu.

Där den har ökat så mycket.

Och där har länsstyrelsen fått pengar från haffs- och vattadmyndigheten för att de ska försöka ta reda på vad är det mest effektiva sättet att bli av med den här fisken.

De vill inte att den ska fortsätta öka som den har gjort hittills.

Så just nu så testar de alla möjliga olika fiskredskap.

Det är rischer, vanliga nät till exempel.

Och det man vill kontrollera är ju också att man inte får för mycket bifångst.

Alltså andra arter som slinker med på köpet när man fångar upp den här svartmunnade smörbulten.

Så man måste testa helt enkelt.

Så tanken är alltså att vi ska fiska bort den svartmunnade smörbulten?

Ja, man tänker skida i jävla fall.

Men det kommer inte att bli så lätt tror de som håller på med det.

Det är ju som jord för att vara en invasiv art.

Den är jättebra på att föröka sig och den trivs nästan överallt och i olika livsmiljöer.

För min del tycker jag att det smakar som en blanning av lite gösa och aborre där emellan. Den är väldigt salt och god. Väldigt fin.

Men skulle vi inte kunna äta svartmunnade smörbult då?

Det är ju brist på annan matfisk. Den kanske är god.

Det är den.

I alla fall så säger Linda Calamius från Länsstyrelsen.

Hon har tagit upp den här och smakat och vittnar om att ja, absolut.

Sen så är det så att det finns yrkesfiskare också som fiskar smörbult.

Men då är det inte i jävlebukten i alla fall för att man ska äta den.

Det är på uppdrag av Länsstyrelsen för att den ska upp i vattnet. Man vill bli av med den.

Men vad gör de av alla de här fiskarna som de får upp i jävlebukten då?

Biogas.

Aha.

Så de omvandlas till energi.

Först kände jag att jag slog i foten, men jag trodde inte att det skulle blöda alls.

Sen så tog jag första steget på stegen där och så såg jag, oj, det saknade jag lite.

Sen började blöda ganska rejält.

Patrik Toremark på Ökerö har precis fått si fem stycken i foten- efter att ha trampat på ett japanskt jätteostron när han skulle bada.

Men Patrik är inte den enda som skadats av ostronen.

Här på vårdcentralen i Ökerö i Boerslän har personalen de senaste somrarna fått ta hand om allt fler badare-

som kommer in med skärsår under fötterna.

Oftast får de hjälp med rengöring och förband.

Ibland blöder det jättemycket och fötterna behöver sis.

Skadorna kommer från de allt vanligare stilla havsostronen.

De som också kallas japanskt jätteostron.

Om man skör sig i foten tar det i sig själv längre tid att läka- för det går ju upp hela tiden och stillar på sommaren hur många är det.

De japanska jätteostronen är rakbladsvassa.

Större än de vanliga med platta ostronen och har väckade vassakanter.

De borrar in sig både i klippor och fötter.

Och nu tar den här invasiva arten över de grunda vikarna i Boerslän allt mer.

Sara, vad är det som är så speciellt med de här invasiva ostronen?

De har tagit över så fullständigt.

De har verkligen genomfört en invasion.

Det är ganska lätt att förstå, de är både snabbväxande och tål väldigt mycket.

De klarar kalla vintrar, de tål varma somrar.

Sen äter de också tio gånger sin egen kroppsvikt när det finns gott om mat.

Så de utnyttjar sin omgivning till fullå.

Men på andra sidan är det dåligt med mat.

Ja, då är det inte något problem heller, utan de kan klara åsvälta sig ganska länge också.

Få saker kan rucka på ett stilla hafsostron.

Och så sitter de behårt fast i botten.

Kommer nästa jätteostrona svår att stöja inte så blir det en massa varier.
Och så kan det ha blivit en hel sannstöda.
Hur hamnades det att stila hafsostron här på utanför Västkusten?
För den här arten var det meningen att de skulle komma till Europa i alla fall.
Det var Ostron ordade på 1960-talet som tog med sig de hit.
Det kan man ju förstå när de nu är så snabbväxande.
Men sen dess har de spridit sig över övriga Europa.
Förmodligen kom det larver med hafsströmmar från Danmark till Sverige.
Så det var för att vi gillar Ostron och vill ha dem?
Ja.
Men vad händer då med våra egna Ostron och blå muslar och så, som är lite liknande?
Ja, det där är inte helt uträtt än.
Det tar ofta ett tag i naturen innan man kan förstå och se en full konsekvens av någonting.
Om man ser på våra inhemska Ostron, så trivs de bättre på lite djupare vatten än stila hafsostronen.
Men däremot är blå muslan lite mer illa ute, för den vill bo på samma platser de här stila hafsostronen kommer att brera ut sig.
Det de gör är att de bygger som rev.
Det brukar vara positivt för biologisk mångfald.
Så fort det blir en struktur med lite olika skrimslen över år, då brukar det komma andra arter som vill sätta sig fast där och gömma sig där.
Så där skulle man kunna tänka sig en positiv konsekvens.
Men Ostron är ju gott, tycker somliga.
Ja, till exempel, och det är ju också en eftertraktad lyxvara.
Kan man inte bara plocka upp dem och äta upp dem då?
Det finns ju då en hake och det är fiskelagen som gör det här lite krångligt.
För den säger att det är bara fiskerättsägare som får plocka upp dem här Ostrona.
Så fast det finns ett sådant överflöd så är det inte bara folkartur som helst går och plockar dem och lagar middag.
Och det här finns det tankar om också hur det ska lösa. Det har varit uppe på departementsnivå och blivit en regeringsfråga, men det är fortfarande inte helt uträtt.
Men Sara, du bevakar ju det här.
Finns det fler arter som vi ska oroa oss för som håller på att etablera sig längs våra kuster och i haven?
Om vi stannar på västkusten så har vi amerikansk hummer.
Man hittar den första gången 2008.
Men det som är intressant här är även om den inte har blivit superinvasiv eller så.
Så det är ganska tydligt hur människan ligger bakom och att vi ligger bakom.
När man hittar de här humrarna så såg man dem till och med lite gummiband på sig där det stod leverantörsnamn runt klorna.
Så det var för rymda eller utslepta humrar eller nåt?
Ja, man hade förmodligen förvarat dem på ett förbjudet sätt i små burar i vattnet och man misstänker uppenbarligen att de var utplanterade nånstans ifrån.
Men den var inte så invasiv. Varför är vi oroliga för den?
Om den också har gummi i snodda runt klorna så kanske den inte kan ställa till mig så mycket.

Det finns ett annat stort problem generellt med invasiv arter.

Det är att de ofta kan sprida sjukdomar till inhemsk arter som inte anpassar sig till de här sjukdomarna och blir jättemycket mer sjuka än den art som är invasiv.

För det har man till exempel sett i Oslofjorden.

Den sjuka humren som blev funnit vid Larvik gör forskaren svårt orolig.

För hvis den är sjukt om en spräsek, vill den vara en stor trussel mot den norska humren bestäm.

En annan som ändå kanske fler har sett är den amerikanska kammaneten.

Det här är egentligen inte en manet, men det är ett väldigt så skiljaktigt nässeldjur som klassas som invasivt.

Om man har sett den här, då vet man att man har sett den.

Varför då? Hur ser ni ut?

Du är på västkusten nu då och så har du badkläddnar på dig och du ska gå ner i det här klara friska vattnet.

Du kommer på de här klipphällorna, spanar ut över vattnet och gud vad härligt det ska bli.

Havet rör sig lite på ett konstigt sätt kanske, lite skiljaktigt.

Då är det fullt av de här små manetliknande varhålsarna.

Nästan som en gröt i den här viken eller vad det nu är som du trodde att du skulle få ha helt för dig själv.

Och den har vi sett en hel del av?

Ja den är mer etablerad, men det kan variera väldigt mycket i år från år.

Ibland kanske det är jättemycket om man får sitt badavbrutet på det här sättet.

Men medans andra året på andra ställen är det kanske bara helt utan kan man äta det.

Så det finns invasiva fiskar som fyller nätet i Gävlebukten och Ostron som bygger om hafsbotten i norra Borslän.

Hur hamnade vi här med sådana här invasiva arter som tar över på det här sättet?

Ja, jag tänker ett par stora förklaringar.

Den första är att vi människor finns i hela jorden och vi rör oss över hela jorden väldigt mycket med alla olika transportmedel.

Det är lätt att vi har pratat lite om fastnar eller slinker med små larver eller sporer eller frön och så där.

Ofta är det också för att vi vill ta med oss någonting vi gillar och har på ett nytt ställe.

Sådana här stila hafsstånden till exempel.

Ja, men vad bra. Den där vill vi kanske ogla i Europa också.

Eller vi planterar in de här kaninerna här så kan vi ha dem för jakt.

Förutom då att de såklart slinker med utan att vi tänker oss i ballastvatten och så där.

Så kan de komma sen måste det som bygger på att de trivs där de kommer eller att förutsättningarna är rätt.

Precis, och där har vi också ibland hjälpt dem så att säga.

Till exempel tror man just för den svartmunnade smörbulen.

Att eftersom vi har fiskat ut så mycket i Österhöd där den kom till.

Då var det ju som att vi har redan tagit bort en massa konkurrens från andra fiskar för den.

Det var bara som ett så öppet bord.

Varsågod, här kan du kolonisera din nya värld.

Den hade inte så mycket andra som stördren.

Jo, förutom det här med att vi är så himla rörliga och har blivit mer och mer genom åren. Det är därför också att det har blivit ett ökande problem för att vi reser mer och mer. Men förutom det så har vi också klimatförändringarna som stökar till att göra att arter som egentligen kanske inte skulle klara sig i ett kallt klimat. De kan plötsligt vandra upp i kallade klimat, för det är inte så kallt längre. Eftersom det vi människor som har orsakat när klimatförändringarna är det ju också indirekt vi som har bidragit till att främmande arter får det lättare att komma till nya ställen. Och där kan vi ju också skilja lite på främmande och invasiva arter. Man pratar om främmande arter. Alla arter som vi människor hjälper till att komma till nya ställen kallar man för främmande, men alla kallar man inte för invasiva. Det är inte alla som får de här explosionsartade ökningseffekterna, men en del främmande arter blir invasiva. Men att det verkar vara extra mycket nu har det alltså med klimat och det här du nämnde att göra. För jag tänker att vi har väl alltid åkt med båtar, kors och tvärs över jordklotet. Det här borde jag kunna hända alltid. Ja, det har ju hänt också. Man kan läsa om från 1700-1800-talet. Det var ju där i krokarna som kaninen kom till Australien till exempel, just för att man ville jaga den. Och sen har det blivit ett jättestort problem där. Men det är ju det här med att vi reser så mycket med nu hela tiden överallt. Därför växer problemet i kombination då med det här som vi pratade lite om, att för den svart munnande smörbulten kanske var enklare att komma till ett ställe där vi hade fiskat ut, så att den inte fick så mycket konkurrens. Och idag så räknar man invasiva arter som ett av de fem varje arterna som vi har kallat. Och idag så räknar man invasiva arter som ett av de fem stora hoten mot biologisk mångfald. Och då andar jag då att man förstör livsmiljöer, att man jagar och överfiskar arter, att man sprider ut föroreningar och klimatförändringarna. Men sen kommer alltså invasiva arter också i de här fem hoten. Men Sara, finns det ett dilemma att vi inte kan så mycket om djur i havet och inte ens ser dem att vi liksom inte har så starka band till dem när det gäller sånt här? Ja men absolut, det tror jag. Ekosystemet är ju jättekomplicerade. Det finns väldigt mycket som vi inte vet och då är det ju också svårt att förutse vad blir konsekvensen om vi nu stoppar in en främmande art här. Det kanske vi ofta inte alls ens kan föreställa oss, det är bara så att oj då, det har blivit invasiv. Det hade vi inte tänkt på, vi visste inte att den arten skulle reagera sådär. Så det är ju helt klart ett problem. Och sen också det här med att vi flyttar runt så mycket på arter över hela världen. Det gör ju på något vis att vi får samma arter överallt. Istället för att vi kanske har ett sorts ostron på en kontinent och ett annat sorts ostron på en annan kontinent så blir det bara samma ostron på båda ställerna. Det blir på något sätt en biologiskt mycket fattigare värld. Och det här är ju inte bra heller om man tänker på hur känsliga ekosystemet är för att om allting är samma eller alla arter funkar på ungefär samma sätt. Tänk om det då kommer något virus eller sjukdom som kräftpösten till exempel bara slår ut en art. Och så finns det ingen annan liknande art på något vis som kan ta över, då blir man av med alltihop.

[Transcript] Dagens Eko / Invasiva djuren som tar över svenska kuster

Så det blir liksom en känslighet också, en mindre motståndskraft skulle jag säga i ekosystemet.
Tack så mycket Sara.

Tack.

Programledare var Lena Nordlund.

Gäst Sara Sälström och producerade gjorde Elin Romigliotto och Irma Nordman.